

YOSHLARNING IJTIMOYIY-IQTISODIY FAOLLIGINI OSHIRISH: DAVLAT SIYOSATI VA IMKONIYATLAR

ilmiy-amaliy konferensiya
TO'PLAMI

2024-yil 22-iyul



YURIDIK SHAXSLAR, ULARNING BELGILARI, TASHKIL ETILISHI, FAOLIYATI VA TURLARI

Mualliflar: Bozorova Mohlaroyim Siroj qizi ¹, Rahimjonov Akmaljon Baxromjon o'g'li²

Affilyatsiya: Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti ¹,

"Yurisprudensiya: biznes huquqi" yo'nalishi 2-bosqich talabasi ¹, Ilmiy rahbar²

E-mail: mohlaroyimbozorova04@gmail.com ¹, akmaljonrakhimjonov@gmail.com ²

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9781-291X> ²

DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.26299630>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada fuqarolik huquqining muhim subyekti hisoblangan yuridik shaxslarning vujudga kelish asoslari, faoliyatining asosiy yo'nalishlari, muomala va fuqarolik-huquqiy layoqati, turlari va tugatilishi to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: fuqarolik huquqi, mulk, xo'jalik yuritish, majburiyat, operativ boshqaruv, mulkiy huquq, shaxsiy nomulkiy huquq, yuridik shaxs

Fuqarolik huquqi subyektlari orasida asosiy o'rin egallagan yuridik shaxslarga oid masalalar dolzar hisoblanadi. Shu asnda aytish mumkinki, ular bilan bog'liq ko'plab munosabatlarga huquqiy asos shakllantirilgan va yuridik tartibga solingan.

O'z mulkida, xo'jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo'lgan hamda o'z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, o'z nomidan mulkiy yoki shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo'la oladigan va ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da'vogar va javobgar bo'la oladigan tashkilot yuridik shaxs hisoblanadi. Yuridik shaxslar mustaqil balans yoki smetaga ega bo'lishlari kerak¹. Yuqoridagi ta'rifdan xulosa qilish mumkinki, har qanday tashkilot ham yuridik shaxs hisoblanavermaydi, lekin har qanday yuridik shaxs tashkilot deb atalishi mumkin bo'ladi. Xususan, tashkilotlar o'z ichki belgisiga ko'ra yuridik shaxs bo'ladi, ya'ni tashkilotlar quyidagi zaruriy belgilarga ega bo'lgan taqdirdagina yuridikshaxs maqomiga ega bo'ladilar:

1. Tashkiliy birlik (yuridik shaxsning huquq subyekti sifatida tashkil bo'lganligini, o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarish uchun ta'sis hujjatlarida nazarda tutilgan boshqaruv organlari va bo'linmalari orqali muayyan huquq va majburiyatlarga ega bo'lishini bildiradi);
2. Mulkiy mustaqillik (xo'jalik jamiyatlari va shirkatlari, jamoat tashkilotlari, ularning birlashmalari o'zlariga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mulkni egallaydi);
3. Mustaqil mulkiy javobgarlik (yuridik shaxs o'z majburiyatlari yuzasidan o'ziga tegishli bo'lgan (davlat tashkiloti esa, o'ziga birlashtirib qo'yilgan) mulki bilan javob beradi. Yuridik shaxs hisoblangan davlat tashkilotlarining majburiyatlari yuzasidan davlat javobgar bo'lmaydi, bu tashkilotlar ham davlat tashkilotlari majburiyatlari yuzasidan javobgar bo'lmaydilar);

¹ O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 39-modda

Fuqarolik muomalasida o`z nomidan harakat qilish (yuridik shaxs hisoblangan tashkilot o`z nomidan huquqiy munosabatlarda qatnashib, turli bitimlar tuza olishi, mulkiy va mulkiy xarakterda bo`lmagan huquqlarga ega bo`la olishi va majburiyatlar vujudga keltira olishi, demakdir. Yuridik shaxs sudda va hakamlik sudida mustaqil ravishda da`vogar va javobgar bo`la oladi)².

Yuridik shaxslar yuqoridagi asosiy belgilaridan tashqari o`zining tovar belgisi, firma nomi kabi individual belgilariga ham ega bo`ladilar.

Qoidaga ko`ra, tijorat va notijorat yuridik shaxslar farqlanadi. Foyda olishni o`z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olgan (tijoratchi tashkilot) yoki foyda olishni ana shunday maqsad qilib olmagan tashkilot (tijoratchi bo`lmagan tashkilot) yuridik shaxs bo`lishi mumkin. Tijoratchi tashkilot bo`lgan yuridik shaxs xo`jalik shirkati va jamiyati, ishlab chiqarish kooperativi, unitar korxonalar va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqacha shaklda tuzilishi mumkin. Tijoratchi tashkilot bo`lmagan yuridik shaxs jamoat birlashmasi, ijtimoiy fond va mulkdor tomonidan moliyaviy ta`minlab turiladigan muassasa shaklida, shuningdek qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqacha shaklda tashkil etilishi mumkin³.

Bundan tashqari, yuridik shaxslar jismoniy shaxslar kabi o`zlarining fuqarolik-huquqiy layoqati va muomala layoqatiga ega bo`ladilar, biroq fuqarolik huquqida fuqarolardan farqli o`laroq, yuridik shaxslarning huquq layoqatida tenglik mavjud emas, ularning har qaysi turi uchun har xil. U muayyan yuridik shaxsning paydo bo`lishida, uning ish maqsadlariga qarab, qonun, ustav yoki nizomlarida belgilanadi. Yuridik shaxslarning muomala layoqati huquq layoqati bilan bir vaqtda vujudga keladi. Shu bilan birga, yuridik shaxslarni muomalaga layoqatsiz deb topish mumkin emas. Yuridik shaxsning muomala layoqati O`z nomidan fuqarolik-huquqiy munosabatlarda harakat qilishi, ya`ni bitimlar tuzish, majburiyatlarga ega bo`lish va uni bajarish, da`vogar hamda javobgar bo`lish layoqatidir⁴.

Yuridik shaxslar quyidagi usullar orqali vujudga keladi:

- Buyruq (farmoyish) orqali;
- Murojaat qilish orqali;
- Ruxsat olish orqali;⁵

Yuridik shaxs quyidagi hollarda tugatilishi mumkin:

1. Uning muassislari (ishtirokchilari)ning yoki ta`sis hujjatlari bilan tugatishga vakolat berilgan yuridik shaxs organining qaroriga muvofiq, shu jumladan yuridik shaxsning amal qilish muddati tugashi, uni tashkil etishdan ko`zlangan maqsadga erishilganligi munosabati bilan yoki yuridik shaxsni tashkil qilish chog`ida qonunchilik buzilishiga yo`l qo`yilganligi sababli, agar bu buzilishlarni bartaraf etib bo`lmasa, sud yuridik shaxsni ro`yxatdan o`tkazishni haqiqiy emas deb topganida;

2. Faoliyat litsenziyasiz, faoliyat (harakatlar) ruxsatnomasiz yoxud vakolatli organni xabardor qilmasdan amalga oshirilgan yoki qonunda taqiqlangan faoliyat amalga oshirilgan taqdirda, agar qonunchilikda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo`lsa, shuningdek boshqa hollarda sudning qaroriga ko`ra.

3. Moliya-xo`jalik faoliyati amalga oshirilmaganligi sababli belgilangan tartibda harakatsiz rejimga o`tkazilgan paytdan e`tiboran uch yil ichida faoliyat tiklanmagan taqdirda ro`yxatdan o`tkazuvchi organing qaroriga ko`ra, bundan nodavlat notijorat tashkilotlari mustasno. Sudning yuridik shaxsni tugatish to`g`risidagi qarorida uning muassislari (ishtirokchilari) yoxud yuridik shaxsning

² Fuqarolik huquqi darslik. Yuldashev.J.I., Borotov.M.X, Topildiyev.B.R va boshqalar. Toshkent 2017. 79-bet.

³ O`zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Rasmiy nashr. —T.: Adolat, 2007.

⁴ Fuqarolik huquqi darslik. Yuldashev.J.I., Borotov.M.X, Topildiyev.B.R va boshqalar. Toshkent 2017. 80-bet.

⁵ Fuqarolik huquqi. Darslik. Zokirov I.B —T.: TDYUI, 2009

ta'sis hujjatlari bilan uni tugatishga vakil qilingan organ zimmasiga yuridik shaxsni tugatishni amalga oshirish vazifasi yuklatilishi mumkin⁶. Yuridik shaxslar tugatilishi uning huquq va majburiyatlari yuzasidan huquqiy vorislikning bekor bo`lishiga olib keladi.

Xulosa o`rnida shuni ta`kidlash kerakki, bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o`tish sharoitida iqtisodiyotning, jumladan, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, aksiyalar bozorida taraqqiyotning yetakchi manbaalari bo`lgan yuridik shaxslar yuksak va alohida o`ringa ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 39-modda
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Rasmiy nashr. —T.: Adolat, 2007.
3. Fuqarolik huquqi darslik. Yuldashev.J.I., Borotov.M.X, Topildiyev.B.R va boshqalar. Toshkent 2017.
4. Fuqarolik huquqi. Darslik. Zokirov I.B —T: TDYUI, 2009
5. <https://lex.uz/docs/-180552>



⁶ <https://lex.uz/docs/-180552>